

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-30>

УДК 343.53

Байда А.О., Новіков Д.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА. ПРАВИЛЬНИЙ КРОК ЧИ ПОГРІШНІСТЬ?

Анотація. У даній статті розглянуто зміни, які нещодавно були внесені до кримінального законодавства України, а саме виключення статті 205 з Кримінального закону, якою передбачалося покарання за фіктивне підприємництво. Проаналізовано доцільність такого законодавчого кроку у зіставленні з досвідом боротьби з відповідним суспільно-небезпечним явищем в зарубіжних країнах. Наведено статистичні дані щодо частоти застосування судами статті 205 КК України на практиці за 2016-2018 роки, а також обсяг втрат, що заподіюється Державному бюджету України внаслідок протиправної діяльності, пов'язаної з фіктивним підприємництвом. Застосовано доктринальний перелік підстав, необхідних для декриміналізації діяння. Запропоновані подальші кроки боротьби з фіктивним підприємництвом та пов'язаними із ним явищами.

Ключові слова: фіктивне підприємництво, фіктивна фірма, злочини в сфері господарської діяльності, зміни до Кримінального кодексу України, стаття 205 Кримінального кодексу України, декриміналізація, легалізація доходів, фінансові злочини, компанії-оболонки, офшорні схеми, прикриття незаконної діяльності.

Bayda Anton, Novikov Dmitry

Yaroslav Mudryi National Law University

DECRIMINALIZATION OF A FICTITIOUS ENTREPRENEURSHIP. CORRECT STEP OR MISTAKE?

Summary. This article examines change in the legislation of Ukraine, which have been introduced by Verkhovna Rada of Ukraine this year on the 18th of September, namely the exclusion of Article 205 of the Criminal Code of Ukraine, which provided punishment for fictitious entrepreneurship. The authors make a detailed analysis of the need for such a legislative step in the current legal reality of Ukraine, and also draw on the experience of foreign countries in the fight against shell companies, coming to the conclusion that the legal regulation of the corresponding socially dangerous phenomenon abroad is imperfect. The argument for such conclusion is that in Ukraine, in contrast to the most progressive countries of the world, like USA or UK, information about the owners of companies is located in the Unified State Register of Enterprises and Organizations of Ukraine and is publicly available, making it impossible for the founders to stay anonymous. In addition, the article contains official statistics of the Institute of Social and Economic Transformation and the Center of Social and Economic Revenues called CASE-Ukraine regarding potential losses of the state budget in connection with activities related to fictitious entrepreneurship and shell companies. The statistics on the frequency of practical application of Article 205 of the Criminal Code of Ukraine for 2016-2018 were also provided. Particular attention is focused on the imperfection of the application of the relevant provisions of the law by law enforcement officials. Furthermore, the authors propose the comparison of doctrinal grounds for decriminalizing any illegal actions with the actual social and legal situation at the time of the exclusion of Article 205 from the Criminal Code of Ukraine. In the end, it is concluded that Art. 205 of the Criminal Code of Ukraine was excluded prematurely and inappropriately due to the fact that the path to positive changes lies elsewhere – namely, improving the work of law enforcement bodies that abuse their powers.

Keywords: fictitious business, fictitious firm, crimes in the sphere of economic activity, amendments to the Criminal Code of Ukraine, Article 205 of the Criminal Code of Ukraine, decriminalization, legalization of income, financial crimes, shell companies, offshore schemes, cover of illegal activity.

Постановка проблеми. 18 вересня 2019 року новий український парламент ухвалив у другому читанні та в цілому проект Закону № 1080 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» [1]. 23 вересня він був підписаний Президентом України, Володимиром Зеленським, і вже наступного дня передбачені законом зміни набули чинності.

Нововведення, зокрема, передбачають виключення статті 205 Кримінального кодексу України під назвою фіктивне підприємництво, яка містила наступні положення:

«1. Фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, – карається штрафом від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, – караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [11].

На меті декриміналізації фіктивного підприємства, як зазначалося у пояснювальній записці до законопроекту № 1080 [10], зокрема, ставиться уникнення тиску на бізнес і протидія зловживанню наданими правоохоронним органам повноваженнями.

Фіктивне підприємство досить часто було предметом дослідження науковців-правників, які, зокрема, намагались, виходячи з даного поняття, самостійно визначити зміст категорій «фіктивний суб'єкт підприємства», «фіктивне підприємство», «фіктивна фірма», а також розробити класифікацію фіктивних суб'єктів господарської діяльності та самої фіктивної господарської діяльності. Високо цінуючи науковий доробок наших колег, вважаємо, що їм досить успішно вдалось втілити в життя поставлені перед собою завдання, і, на підтвердження зазначеного, в нашій статті ми будемо досить часто оперувати запропонованими ними категоріями.

Попри це, застосування ст. 205 КК України не в теорії, а на практиці завжди викликало гострі запитання. Як влучно зазначила Марія Козленко, старший радник юридичної фірми «КМ Партнери», у своїй публікації для «Юридичної газети» [2], що боротьба правоохоронних органів з фіктивними підприємствами з використанням ст. 205 КК України більше нагадує стрільбу по горобцях з гармати, яка частенько влучає і в добросовісних підприємців, та взагалі є досить неефективною.

Виходячи з таких висловлювань, сам по собі напрашується висновок: «Узагалі-то виключення 205-ої статті є обґрунтованим: нема статті – нема проблем. А отже і будь-які обговорення є зайвими, питання закриті».

Попри те, насправді, небезпідставно побоюючись подібних передчасних умовиводів, ми вважаємо, що ліквідація кримінального покарання за фіктивне підприємство не є панацеєю проти тиску на бізнес, і, тим паче, способом підвищення ефективності боротьби з відмиванням доходів, офшорними схемами, прихованням активів, уникненням від сплати податків, ввезенням контрабанди та веденням нелегального бізнесу.

Аналіз останніх позицій та публікацій. Як ми вже зазначали, фіктивне підприємство – це поняття, яке ніколи не було останнім у списку об'єктів зацікавлення вчених-правників. Значну увагу дослідженню пов'язаної з даним терміном проблематики приділили, зокрема, В. Білоус, що досить добре відповів на нагальні питання щодо методики розслідування фіктивного підприємства [3], В. Важинський, який досконало проаналізував нюанси розслідування фіктивного підприємства в Україні [4], В. Лисенко, що ґрунтовно розглянув проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання із ознаками фіктивності [5], Ю. Пілюков, якого небезпідставно турбували питання та зв'язок фіктивного підприємства з іншими економічними злочинами в Україні [6], а також Ю. Опалінський, яким було точно визначено особливості кримінальної відповідальності за фіктивне підприємство [7], та ще багато інших. Окрім цього, хочемо окремо відмітити влучну публікацію Марії Козленко [2], яка ще влітку 2019 року, напередодні майбутніх змін, звернула увагу на неефективність

застосування ст. 205 КК України, та найсвіжішу позицію Олексія Куца, запропоновану незадовго після вилучення статті про фіктивне підприємство з Кримінального закону, який звертав увагу на непослідовність та поспішність діяльності нової Верховної Ради [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підходячи до вивчення явища фіктивного підприємства, більшість науковців намагались зацентрувати увагу перш за все на визначенні понять, ознак та класифікації фіктивної діяльності, фіктивної фірми, фіктивних підприємств та пов'язаних із ними категорій. Однак, чомусь досить рідко вчені підходили до аналізу практичних аспектів застосування ст. 205 КК України, а також оминали досвід зарубіжних країн у боротьбі з відповідними явищами, а отже демонстрували дещо звужений метод дослідження.

На наш погляд, подібний підхід має неприховані недоліки, і тому **метою нашої статті** є аналіз доцільності декриміналізації ст. 205 КК України в сучасній правовій дійсності та пошук альтернативних дієвих інструментів боротьби з явищами, що впливають із фіктивного підприємства, зокрема, з відмиванням доходів, офшорними схемами, уникненням від сплати податків, прихованням активів, ввезенням контрабанди та веденням нелегального бізнесу на практиці у контексті нещодавнього виключення ст. 205 із КК України, використовуючи при цьому передовий досвід зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Термін «*shell company*» (з англ. – компанія-оболонка) – в міжнародній практиці визначається як компанія, яка фактично не займається (або майже не займається) реальною господарською діяльністю у державі, де вона зареєстрована [12]. Компанії-оболонки створюються з метою приховання діяльності та особистості своїх власників. По суті вони є синонімом до вітчизняного поняття фіктивних суб'єктів підприємства.

Останніми роками компанії-оболонки набули значного розповсюдження в Європейському союзі, що викликає неабиякий суспільний резонанс. Так, нескладно пригадати, як у 2013 році Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів опублікував звіт під назвою «Офшорні витoki» з інформацією про власників 130 000 компаній-оболонок. Багато з них належали політикам і знаменитостям з усього світу та використовувалися ними для ухилення від сплати податків та приховування фінансових активів [13]. А у 2016 році витік 11,5 мільйонів документів до німецької газети *Süddeutsche Zeitung* розкрив інформацію про власників понад 214 000 компаній, які працюють як компанії-оболонки, якими керує юридична фірма Mossack Fonseca в Панамі (Панамський скандал). Компанії-оболонки використовувались політиками, бізнесменами, авторитетами та терористами з усього світу для ухилення від сплати податків та інших незаконних дій [14].

Однак, примітно, що сам по собі факт створення компаній-оболонок в більшості країн світу не є кримінально-караним діянням. Більш того, власники таких компаній мають змогу зберігати за собою анонімність.

Насправді, компанії-оболонки не завжди використовуються для нелегальних цілей. Так, вони можуть слугувати лише своєрідним сейфом для активів в найбільш економічно стабільних державах (Люксембург, Швейцарія, Ірландія), а також засновуватися з метою розвитку стартапу, учасники якого ще не мають можливість повноцінно здійснювати господарську діяльність, а в подальшому мають намір здійснити продаж своєї компанії.

Кримінальне переслідування настає лише у випадку, якщо буде підтверджено, що компанія та її власники задіяні у легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також прикритті незаконної діяльності або фінансуванні тероризму.

Основною ж проблемою, що на наш погляд простежувалась в більшості прогресивних зарубіжних країн (наприклад, США, Великобританія), вважаємо те, що власники компаній-оболонки до нещодавнього пір за власним бажанням могли повністю приховати свої імена. Тобто, дані про них, як про засновників, взагалі ніде не містилися. А оскільки таким правом досить часто зловживали торговці зброєю, наркокартелі, корумповані політики, шахраї, терористи та кіберзлочинці, регулювання діяльності компаній-оболонки по всьому світу на сьогодні набуло неабиякої актуальності для запобігання протиправних дій.

У даний час у Сполученому Королівстві вимагають лише вказати справжнє ім'я власників компаній-оболонки на запит офіційних правоохоронних органів. Однак, до 2020 року імена повинні будуть заноситися в державний реєстр, саме щоб запобігти негативним наслідкам анонімності [15].

У США Правила нової ретельної перевірки клієнтів (CDD) від 2016 року змушують банки знати прізвища своїх клієнтів, щоб розкрити їх правоохоронним органам у разі необхідності на відповідний запит. Тим самим, знов ж таки простежується рух у напрямку протидії зловживанню анонімністю. При цьому займається боротьбою із компаніями-оболонками, за якими були помічені підозрілі транзакції, окреме бюро Міністерства фінансів США – Мережа з протидії фінансовим злочинам (FinCEN) [16].

У Індії у 2017 році під головуванням секретаря з питань доходів при уряді Індії та секретаря з питань корпоративних справ уряду утворено «Спеціальну групу для боротьби з компаніями-оболонками» для ефективного подолання неправих дій з боку таких компаній [17].

Таким чином, досвід зарубіжних країн свідчить про те, що вони наразі не можуть похизуватися наявністю передових засобів боротьби з фіктивним підприємництвом, адже перебувають лише на стадії вагання за та проти анонімності засновників компаній. Зважаючи на те, що в Україні дані про засновників підприємств, установ та організацій містяться у відкритому доступі в Єдиному державному реєстрі, можна без сорому сказати, що наразі ми перебуваємо на крок попереду більшості зарубіжних держав. Напевне, протидії анонімності власників компаній-оболонки за кордоном перешкоджають найбільш заможні верстви населення, для яких компанії-оболонки є ефективним інструментом для приховання власних активів та фактично легальним засобом уникнення від сплати податків.

Враховуючи ці обставини, звернімося ж до вітчизняного досвіду. За даними Інституту соціально-економічної трансформації та Центру соціально-економічних досліджень CASE-Ukraine внаслідок офшорних схем втрати бюджету за останній рік склали приблизно 22-36 млрд. грн., так звані конвертаційні центри спричиняють 12-18 млрд. грн. неодержаних доходів державного бюджету, сирій імпорту (контрабанда) – 63-93 млрд. грн., а «скрутки» (маніпуляції з ПДВ) – 7-9 млрд. грн. [10]

За даними з Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2016-2018 рр. судами було винесено 368 вироків по кримінальних провадженнях за статтею 205 КК України, з яких 365 є обвинувальними і всього 3 виправдувальними, а 325 – були винесені внаслідок затвердження угод про визнання винуватості. Так, загальний розмір штрафів за виروками за 2016-2018 рр. склав 6 446 950 грн. [3].

У свою чергу у Словнику з кримінального права [9], знаходимо наступний припис: для декриміналізації будь-якого кримінально-карального діяння повинні бути наведені результати серйозних наукових досліджень, якими б підтверджувалися:

- 1) незначна суспільна небезпека діяння;
 - 2) невисокий ступінь його морального осуду населенням;
 - 3) рідкісне застосування певних кримінально-правових норм на практиці;
 - 4) наявність інших нормативно-правових актів, за допомогою яких можна успішно боротися з відповідним видом суспільно-небезпечної поведінки.
- Системний аналіз вищезазначених статистичних даних у зіставленні з доктринальними уявленнями про підстави декриміналізації дає можливість дійти висновку про те, що декриміналізація ст. 205 КК України насправді була зроблена українським законодавцем дещо *передчасно*, оскільки:

- по-перше, охоплені виключеною статтею діяння не втратили своєї суспільної небезпеки, а навпаки продовжують (а відтепер, у світлі декриміналізації, ще з більшою силою продовжуватимуть) спричиняти значну шкоду у вигляді ненадходження вагомої кількості коштів до Держбюджету і поширення нелегальної діяльності під прикриттям легальної;

- по-друге, світові скандали з компаніями-оболонками демонструють, що звичайне населення й уряд більшості країн світу з кожним роком все більш негативно ставляться до так званої «легально-протиправної» діяльності, що здійснюється найбільш привілейованими верствами населення завдяки інструментам анонімності, що дають компанії-оболонки;

- по-третє, складається враження, що наш вітчизняний парламент вирішив спочатку відрізати, а лише потім відміряти, адже пошук інших механізмів боротьби із явищем фіктивного підприємництва і прийняття відповідних нормативно-правових актів вирішив залишити на потім;

- по-четверте, єдиними аргументами за декриміналізацію є розповсюджена практика вітчизняних правоохоронних органів, які часто спокушались до використання ст. 205 КК України як засобу тиску на бізнес.

Висновки та пропозиції. Підбиваючи підсумки, можемо тепер небезпідставно стверджувати, що явище фіктивного підприємництва за своєю природою, насправді, є не таким однозначним, як на перший погляд може здатися. Адже з одного боку, негативні наслідки від прикриття незаконної діяльності, легалізації доходів та приховання активів є цілком очевидними, а підстав для їх декриміналізації дещо не вистачає. До того ж, застосування правоохоронними органами ст. 205 КК України на практиці завжди залишало багато питань. Проте, з іншого боку, бачимо звич-

ну не тільки для України, а й для всього світу картину, у якій так звані вершки суспільства нізащо не поступляться всіма доступними можливостями ще більше наповнити свої товстенні гаманці.

В цілому, ми більш схиляємося до того, що відміна кримінального покарання за фіктивне підприємництво була передчасною та недоречною, адже замість того, щоб робити такий крок, законодавець мав би краще подбати про вдосконалення діяльності правоохоронних органів та їх посадових осіб, а також трохи попрацювати над станом правової свідомості певних верств населення.

Список літератури:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 18.09.2019 р. № 1080 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#n6> (дата звернення: 20.10.2019).
2. Козленко М. «П'яте колесо у возі», або навіщо ст. 205 КК на практиці. *Юридична газета*. 2019. № 26. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/press/the-fifth-wheel-to-the-coach-or-what-is-art-205-of-the-criminal-code-in-practice-for/> (дата звернення: 20.10.2019).
3. Білоус В.В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва: автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2004. 20 с.
4. Важинський В.М. Процес доказування при розслідуванні фіктивного підприємництва та пов'язаних із ним злочинів : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 19 с.
5. Лисенко В.В. Проблеми та перспективи удосконалення протидії діяльності суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. Київ : Алерта, 2012. 298 с.
6. Пілюков Ю. Фіктивне підприємництво в Україні. Поняття та зв'язок з іншими економічними злочинами. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1(17). С. 140–144.
7. Опалінський Ю.В. Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1998. 20 с.
8. Куц О. Немає статті, не буде покарання. Що не так з декриміналізацією фіктивного підприємництва. *112.ua*. 2019. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/nemaie-statti-ne-bude-pokarannia-yak-nova-vlada-vyrishyla-zniaty-z-sebe-vidpovidalnist-507795.html> (дата звернення: 20.10.2019).
9. Декриміналізація // *Словник з кримінального права*. URL: <http://crimpravo.com/slovnnyk-kryminalne-pravo/dekriminalizatsiya.html> (дата звернення: 20.10.2019).
10. Пояснювальна записка до законопроекту № 1080 від 29.08.2019 р. / Верховна Рада України. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66310&pf35401=493558> (дата звернення: 20.10.2019).
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (в редакції від 27.06.2019) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20190627> (дата звернення: 27.10.2019).
12. Křišto I.K., Thirion E. An overview of shell companies in the European Union. *European Parliamentary Research Service*. 2018. PE: 627.129. URL: http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/155724/EPRS_STUD_627129_Shell%20companies%20in%20the%20EU.pdf (дата звернення: 27.10.2019).
13. ICIJ Offshore Leaks Database. // *International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ)*. URL: <https://offshoreleaks.icij.org/> (дата звернення: 27.10.2019).
14. Obermaier F., Obermayer B., Wormer V., Jäschensky W. About the Panama Papers // *Süddeutsche Zeitung*. URL: <http://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febff0a1bb8d3c3495adf4/> (дата звернення: 27.10.2019).
15. UK moves to trace tax-avoiding overseas shell firm owners // *Deutsche Welle*. URL: <http://www.dw.com/en/uk-moves-to-trace-tax-avoiding-overseas-shell-firm-owners/a-43609438> (дата звернення: 27.10.2019).
16. Customer Due Diligence Requirements for Financial Institutions. Final rules of Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), apl. on May 11, 2018 / Federal register. URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2016/05/11/2016-10567/customer-due-diligence-requirements-for-financial-institutions> (дата звернення: 27.10.2019).
17. Task Force on Shell Companies for effectively tackling the malpractices, apl. on July 28, 2017 / Press Information Bureau Government of India Ministry of Finance. URL: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=169204> (дата звернення: 27.10.2019).

References:

1. Pro vnesennya zmin do Kruminalnoho kodeksu Ukrainu ta Kruminalnoho processualnoho kodeksu Ukraini shchodo zmenshenya tusku na bizness: Zakon Ukrainu vid 18 veresnya 2019 № 1080 [On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine on Reducing Pressure on the Business: Law of Ukraine, apl. on 18 September 2019 No. 1080]. *The Verkhovna Rada of Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#n6> (accessed 20 October 2019).
2. Kozlenko, M. (2019). «Pyate koleso u vozi», abo navichsho statty 205 Kruminalnoho Kodeksu na practuci ["The Fifth Wheel in a Carriage" or what for Art. 205 of the Criminal Code in practice]. *Yuruduchna hazeta* (electronic journal), vol. 26. Available at: <http://kmp.ua/en/analytics/press/the-fifth-wheel-to-the-coach-or-what-is-art-205-of-the-criminal-code-in-practice-for/> (accessed 20 October 2019).
3. Belous, V.V. (2004). Problemu metoduku rozsliduvannya fiktuvnoho pidpruemnuctva [Problems of the methodology of investigation of fictitious entrepreneurship]. (PhD Thesis). Kharkiv : National Law Academy of Ukraine of Yaroslav the Wise.
4. Vazhinsky, V.M. (2009). Process dokazuvannya pru rozsliduvanni fiktuvnoho pidprienmnuctva ta povyazanuh iz num zlochuniv [The process of proving during the investigation of fictitious entrepreneurship and related crimes]. (PhD Thesis). Kyiv : Kyiv National University of T. Shevchenko.

5. Lysenko, V.V. (2012). Problemu ta perspektivu udoskonalennya protudii diyalnosti subjectiv z oznakamu fiktivnosti [Challenges and prospects for improving the counteraction of economic entities with fictitious features]. Kyiv : Alerta, p. 298.
6. Piliukov, Y. (2019). Fiktivne pidpruemnuctvo v Ukraini. Ponyattya ta zvyazok z inshumu ekonomichnumu zlochunamu [Fictitious entrepreneurship in Ukraine. Definition and connection with other economic crimes]. *Actual problems of law*, vol. 1(17), pp. 140–144.
7. Opalinsky, Y.V. (1998). Krumunalna vidpovidalnist za fiktivne pidpruemnuctvo [Criminal liability for fictitious entrepreneurship]. (PhD Thesis). Kyiv.
8. Kushch A. Nema statti, ne bude pokarannya. Shcho ne tak z decriminalizaciyu fiktivnoho pidpruemnuctva [There is no article, there will be no punishment. What is wrong with the decriminalization of fictitious entrepreneurship]. *112.ua* (news site). Available at: <https://ua.112.ua/mnenie/nemaie-statti-ne-bude-pokarannia-yak-nova-vlada-vyrishyla-zniaty-z-sebe-vidpovidalnist-507795.html> (accessed 20 October 2019).
9. Dekriminalizatsiya [Decriminalization]. *Dictionary of Criminal Law*. Available at: <http://crimprav.com/sloynyk-kryminalne-prav/dekriminalizatsiya.html> (accessed 20 October 2019).
10. Poyasnyvalna zapuska do zakonoproektu № 1080 vid 29 serpnya 2019 [Explanatory Note to the Law Draft No. 1080, apl. on 29 August 2019]. The Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66310&pf35401=493558> (accessed 20 October 2019).
11. Krumunalnui kodeks Ukrainu: Zakon Ukrainu vid 05 kvitnya 2019 № 2341-III (redactia vid 27 chervya 2019) [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine, apl. on 05 April 2001 № 2341-III (redaction from 27 June 2019)]. The Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20190627> (accessed 27 October 2019).
12. Kristo, I.K., & Thirion, E. (2018). An overview of shell companies in the European Union. *European Parliamentary Research Service*. PE: 627.129. Available at: http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/155724/EPRS_STUD_627129_Shell%20companies%20in%20the%20EU.pdf (accessed 27 October 2019).
13. ICIJ Offshore Leaks Database. *International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ)*. Available at: <https://offshoreleaks.icij.org/> (accessed 27 October 2019).
14. Obermaier, F., Obermayer, B., Wormer, V., & Jäschensky, W. About the Panama Papers. *Süddeutsche Zeitung*. Available at: <http://panamapapers.sueddeutsche.de/articles/56febff0a1bb8d3c3495adf4/> (accessed 27 October 2019).
15. UK moves to trace tax-avoiding overseas shell firm owners. *Deutsche Welle*. Available at: <http://www.dw.com/en/uk-moves-to-trace-tax-avoiding-overseas-shell-firm-owners/a-43609438> (accessed 27 October 2019).
16. Customer Due Diligence Requirements for Financial Institutions: Final rules of Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), apl. on May 11, 2018. *Federal register*. Available at: <https://www.federalregister.gov/documents/2016/05/11/2016-10567/customer-due-diligence-requirements-for-financial-institutions> (accessed 27 October 2019).
17. Task Force on Shell Companies for effectively tackling malpractices, apl. on 28 July 2017. *Press Information Bureau Government of India Ministry of Finance*. Available at: <http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=169204> (accessed 27 October 2019).